

مؤسسه فرهنگی ایکوموس ایران
گروه تخصصی متن

مسجد جامع اصفهان:

نمونه‌ای از تخریب میراث فرهنگی بر اثر جنگ تحمیلی

دکتر سیدباقر آیت‌الله‌زاده شیرازی

سرمقاله مجله اثر، دوره ۶، شماره‌های ۱۱.۱۰

بهمن ۱۳۶۴

مقارن ساعت یک بعد از ظهر روز چهارشنبه بیست و دوم اسفند ماه یک هزار و سیصد و شصت و سه هجری شمسی، بخش شمالی مرکز تاریخی سنتی و پر ازدحام شهر اصفهان (میدان کهنه) با راکت مورد حمله هواپیماهای متجاوز رژیم عراق قرار گرفت.

در این حمله که از جهت جنوب به شمال شهر بود اصابت دو راکت یکی در نزدیکی گنبد جنوبی و دیگری در فاصله کمی از گنبد شمالی مسجد جامع عتیق، ضمن به جا گذاردن شهدا و مجروحین بسیار موجب ویرانی و انهدام بخشی از مسجد جامع و بافت شهری ارزشمند پیوسته به آن گردید.

به طور مشخص هر یک از راکت‌ها محوطه‌ای به وسعت یک هزار مترمربع را منهدم ساخته است که بخش‌های آسیب دیده در جوار گنبد جنوبی مسجد شامل: یازده چشمه از راسته بازار عربان و فضاهای پیوسته به آن؛ و یازده چشمه از شبستان جنوب شرقی مسجد جامع است و بافت منهدم شده در جوار گنبد شمالی (واقع در ۲۵۰ متری برخورد راکت) اول شامل کاروانسرای شکر بیک و بخشی از بازار مجلس است. بازار عربان یا بنی تیمم از قدیمی‌ترین بازارهای شهر تاریخی اصفهان است که احداث آن همزمان با پایه گذاری مسجد جامع عتیق در نیمه قرن دوم هجری است.

بخش ویران شده شبستان جنوب شرقی مسجد مربوط به یکی از مراحل گسترش در قرون پنجم هجری است که در قرن نهم مرمت اساسی شده بود، و نمونه‌ای ارزنده‌ای از معماری این دوره را در خود به یادگار داشته و دارد.

آسیب‌های وارده بر اثر موج انفجار و لرزش‌های شدید حاصل از آن در ساختمان مسجد جامع و اجزاء آن (گنبد‌های اصلی، پوشش گنبدی شبستانها، مناره‌ها، ایوان‌ها، تزیینات کاشیکاری، گچبری و غیره) در دست بررسی است که در گزارشی جامع قابل ارائه است. واقعیت این است که در سراسر دوره اسلامی سرزمین ما تاریخ کمتر اثری مانند مسجد جامع اصفهان این چنین با تاریخ امت مسلمان ما عجین بوده و در خود انعکاس‌هایی از حرکت همیشه پویا و زنده مردم ما داشته باشد. پایه‌گذاری مسجد جامع در قرن دوم هجری قمری تداعی‌کننده پیروزی مردم مسلمان ما در مبارزاتشان بر علیه حکومت کفر و ظلم بنی امیه است، بنیان مسجد جامع اصفهان سرفصلی از تاریخ شهر پراوازه اصفهان است که حرکت بنیادی خود را در تولید فرهنگی کشور اسلامی مان آغاز می‌کند. مسجد جامع عتیق اصفهان پس از آن شاهد تمام مراحل افت و خیز شهر اصفهان این همزاد، خود بوده است. هر ستونش شاهد محفل درسی و نیایش رهگذر قرن است، شاهد مایه‌گرفتن فرهنگ ما از چشمه لایزال معرفت اسلامی است، شاهد حمله ترکان سلجوقی، مغول، تیمور، و افغان‌هاست. شاهد قحطی‌ها و رفاه و سرشاری شهر از نعمت‌ها است. احمد عطاش را می‌شناسد، بوعلی، صاحب بن عباد، خواجه نظام الملک و ملک‌شاه و شاه عباس‌ها را به یاد دارد. آتش‌سوزی مهیب کتابخانه‌اش را از یاد نبرده است. بارها پایتخت بودن شهر را به یاد دارد و از آن در خود خاطره‌ها ذخیره دارد. مبارزات مردم ما را در دوران انقلاب اسلامی به خاطر سپرده است و در این لحظه تاریخ داغ و زخم جنگی تحمیلی را بر چهره فرتوت خود برای نسل‌های آینده به امانت خواهد سپارد. نباید که از جریان حرکت پرتوان امت مسلمان ما به دور ماند. به حق شایسته‌وار است که به‌عنوان معتبرترین اثر تاریخی دوره اسلامی کشورمان جاویدان بماند.

اصفهان و دکاکین غربی بازار عربان بخش‌های تخریب‌شده مسجد با زنگ خاکستری نشان داده شده شماره‌گذاری طاق و چشمه‌ها بر اساس نقشه شرودر از مسجد جامع می‌باشد.

عکس‌هایی از چشمه‌های شبستان جنوب شرقی مسجد جامع اصفهان که در جریان حمله هوایی دشمن زبون بعثی در تاریخ ۶۳/۱۷۲۲ تخریب و یا آسیب دیده است.

منظره هوایی مسجد جامع اصفهان و بافت اطراف آن، موقعیت برخورد راکت‌های تجاوزگران عراقی در حمله هوایی بیست و دوم اسفند ماه یک هزار و سیصد و شصت و سه. عکس‌ها از دفتر فنی سازمان در اصفهان.

۶۳/۱۲/۲۲ اصفهان
مسجد جامع اصفهان صیادگاه
چند قرنه عاشقان خدا محل
تربیت، نسل‌های مؤمن و خدا جو.
این دیوارهای ویدان شده عزم
فرزندان رشید انقلاب را برای
درهم‌نوردیدن طومار صدر رژیم
خونخوار حاکم بر بغداد، راسخ‌تر
میکنند. ایس‌ال‌سبع بلقریب؟
عکسها از: خبرنگار روزنامه
جمهوری اسلامی - اصفهان

View of the Friday Mosque in Isfahan.

Major Mosque in Iran Was Shelled

By Soren Melikian

PARIS — The most architecturally important mosque in Iran, the huge Friday Mosque, was severely damaged by Iraq bombing raids on Isfahan last month, according to news reports from the Iranian capital.

Chadwick Auld, the Iranian official responsible for submitting to the United Nations Foreign Corrupt Practices Act's annual report on the status of Iran's cultural monuments, said, "This is the greatest loss of cultural property since the damage that was inflicted on the 22nd-century Cambodian temple Angkor Wat, which was shelled during the Cambodian conflict in the 1970s."

Though that air strikes on economic military goals had washed into the mosque, the success of the shelling is not clear. The mosque was struck in an attempt to damage its structure. An American official said that in the final stages of the Iraq invasion of southwestern Iran in 1980, the historic center of Isfahan was targeted for its pre-republic military purposes.

The Friday Mosque, or Masjid-e Joni's, one of 13,000 ancient mosques (Masjids) which stand out clearly in the many aerial photographs of Isfahan that have been published.

The southeast corner of the mosque was severely affected by the shelling, and as Iraq fighters flew over the one of the great squares of Isfahan, a rocket was fired.

Shahin, Isfahan's mayor, said that the mosque was built in 1723, and that it was one of the most important monuments in the city.

A second report from Isfahan, the city's official newspaper, said that the mosque was damaged by the shelling.

KAYHAN

HEAD OFFICE: Kayhan Group of Newspapers
Address: Room 404, Ferdowsi Avenue, Editorial and Tel.: 301561, 310251-261, Advertising Department: Tel. 301568 or 310251, Ext. 262. Subscription: Ext. 22.

UNESCO Chief Warns Iraq Against Attacks On Historic Monuments

PARIS, April 22 (AP) — Secretary-General of UNESCO, who expressed his deep concern about the bombardment of the city of Isfahan and the destruction of the city's regime earlier this week, reminded Iraq of the Convention which calls for the preservation of cultural monuments and properties during times of war.

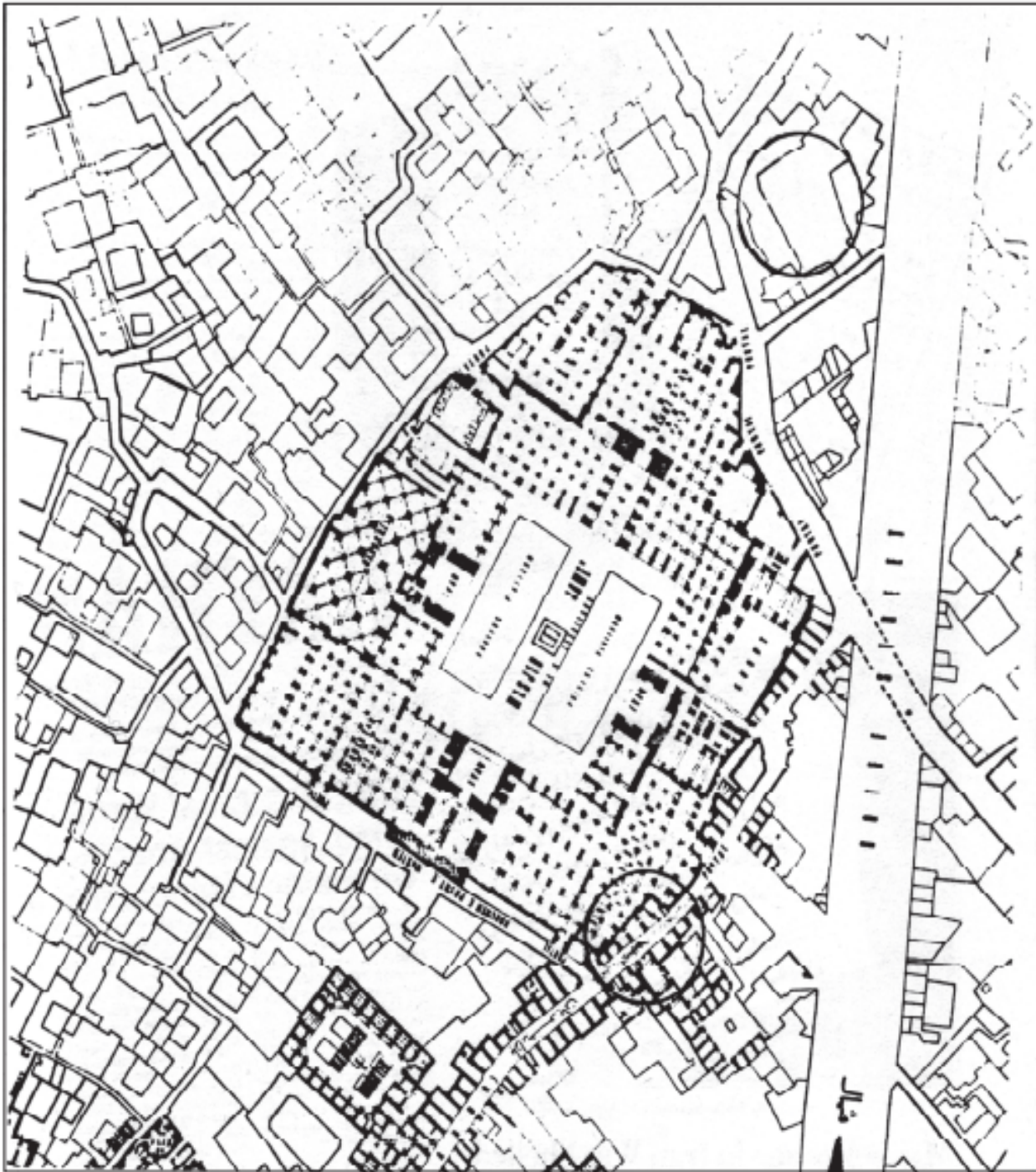
In a letter from the Iranian minister of culture and higher education and a letter from Iran's representative at the city, M'Bow expressed his regret over the bombardment of the city of Isfahan, "one of the 'old Iran' monuments of cultural and historic monuments at times of war in a cable sent to the Iraqi foreign minister, it is said that Iraq is one of the parties which have signed the Hague Convention, and therefore, it had to refrain from attacking historic monuments and buildings, especially since the Hagia Sophia in Istanbul has been listed as one of the world's historic monuments."

The UNESCO secretary-general also expressed the organization's readiness to cooperate fully in the repair of the historic monuments damaged in the course of Iraq's military attacks on Isfahan.

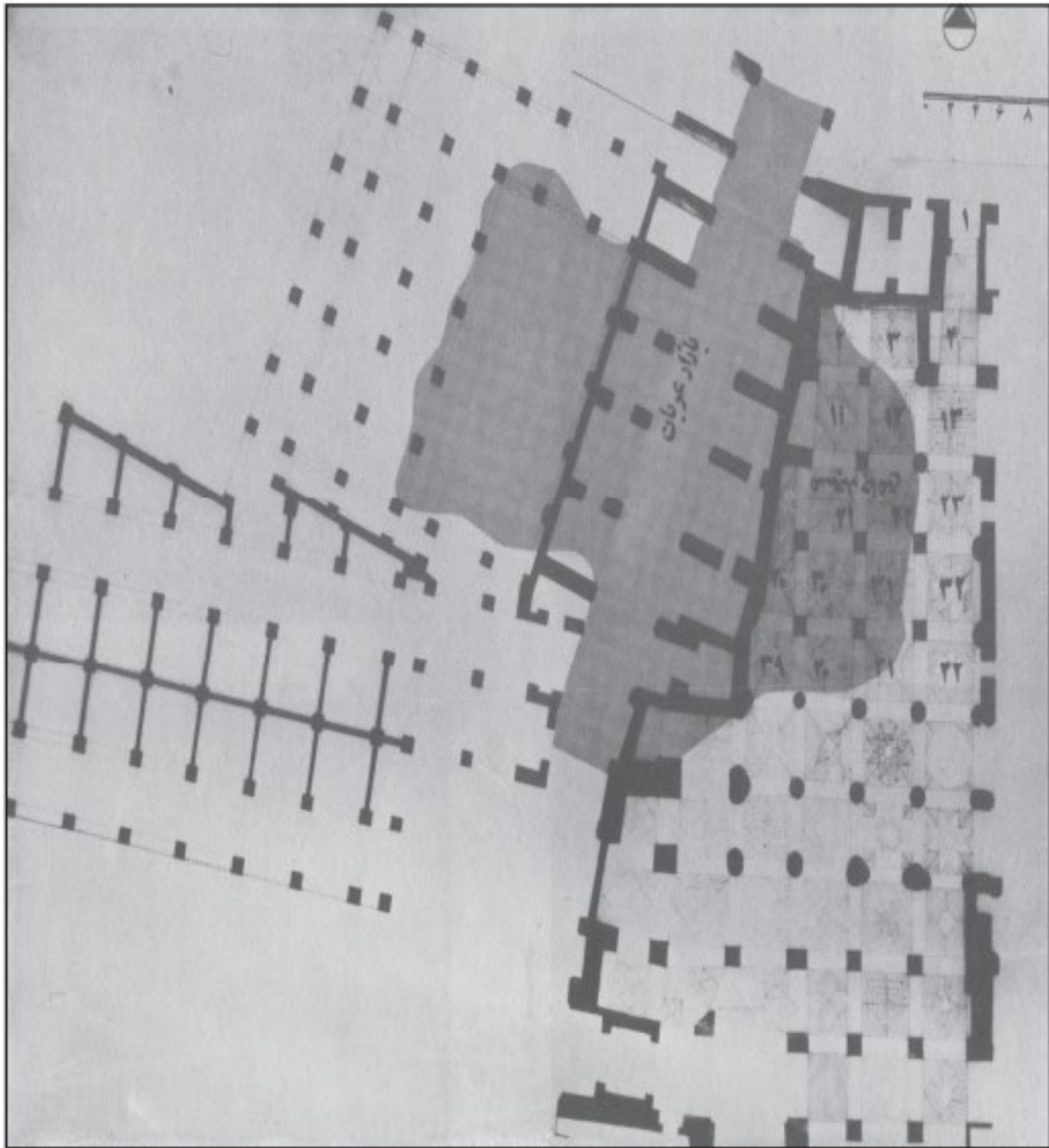
VELAYATI THANKS LIBYA

TRIPOLI, April 2 (AP) — Iran's Foreign Minister Akbar Velayati thanked Libya for its firm position in supporting the Islamic Republic concerning the Iraqi imposition of a

انعکاس تخریب مسجد جامع اصفهان در مطبوعات ایران و جهان.

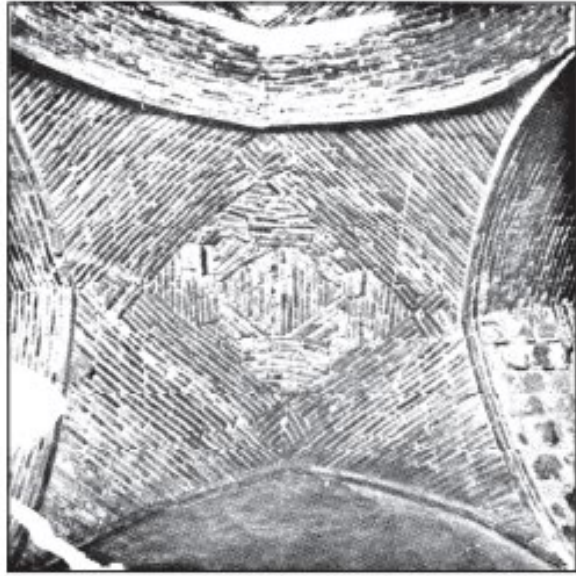
نقشه مسجد جامع اصفهان و بازار عربان، موقعیت برخورد راکت‌های تجاوزگران عراقی در حمله هوایی بیست و دوم اسفند ۱۳۶۳

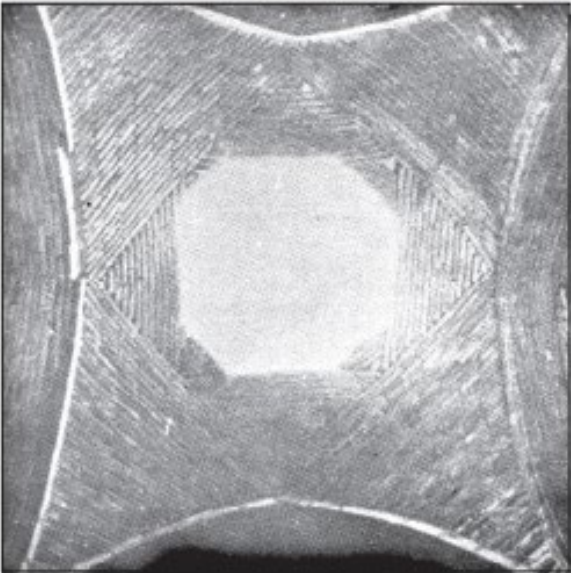
نقشه تفصیلی بخشی از شبستان جنوب شرقی مسجد جامع اصفهان و دکانین غربی بازار عربان، بخش‌های تخریب‌شده مسجد با رنگ خاکستری نشان داده شده است. شماره‌گذاری طاق و چشمه‌ها بر اساس نقشه شرودر از مسجد جامع می‌باشد.

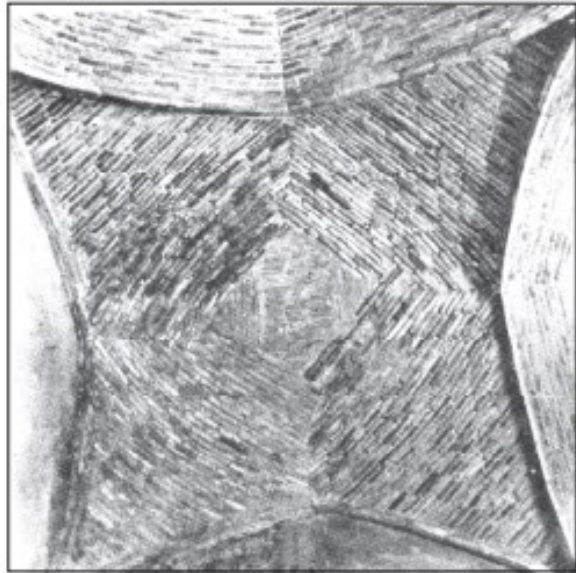
چشمه شماره ۲

چشمه شماره ۳

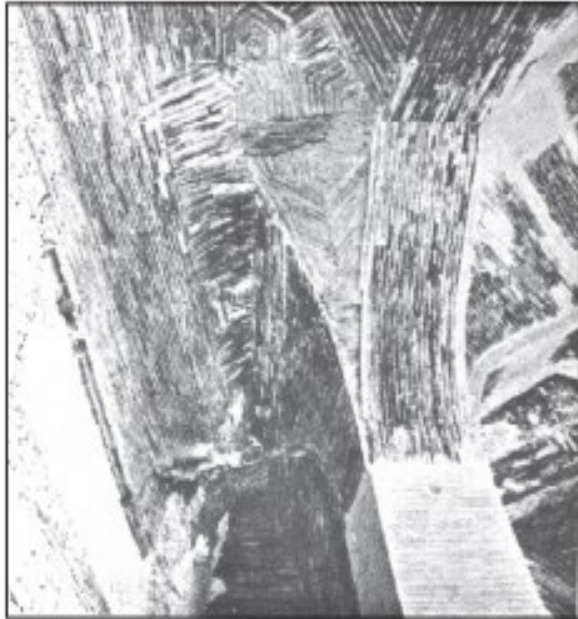

چشمه شماره ۱۱

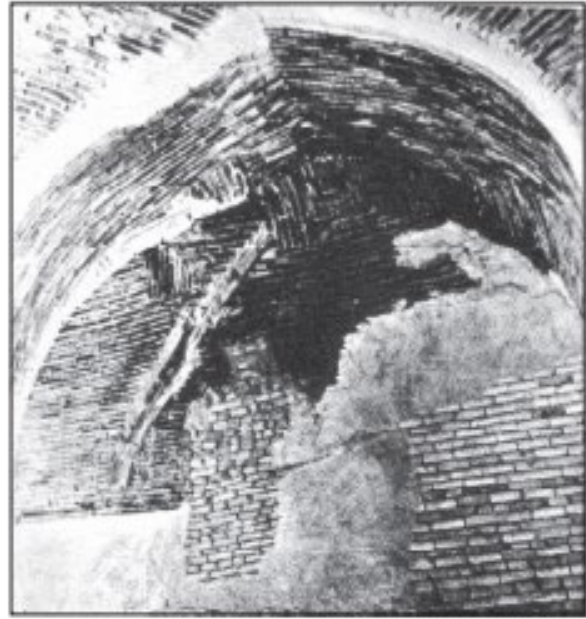

چشمه شماره ۱۲

عکس‌هایی از شبستان جنوب شرقی مسجد جامع و بازار مجاور که در جریان حمله هوایی دشمن تخریب گردیده است.
ماخذ عکس‌ها: جلد اول کتاب مسجد جامع، تألیف آقای گالدیری.

چشمه شماره ۲۰

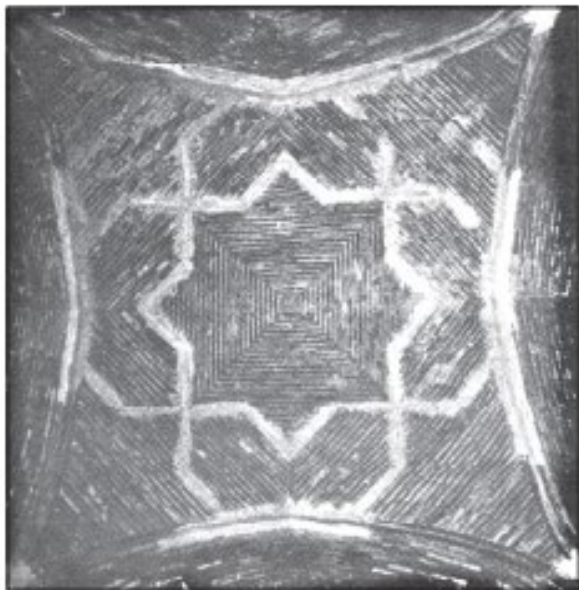
چشمه شماره ۲۰

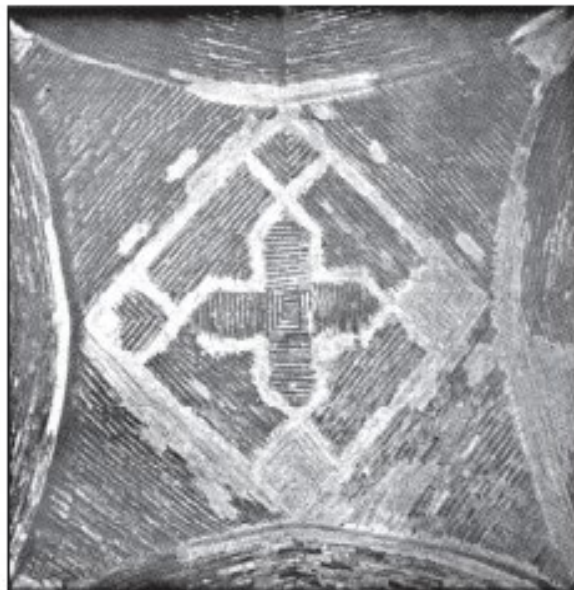
چشمه شماره ۲۱

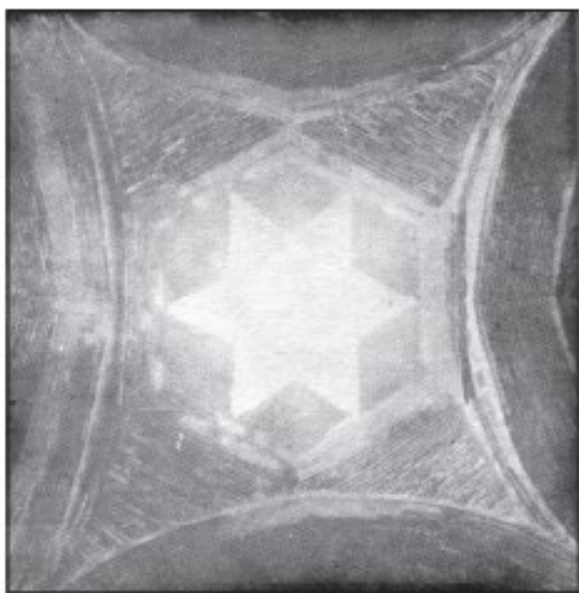
چشمه شماره ۲۲

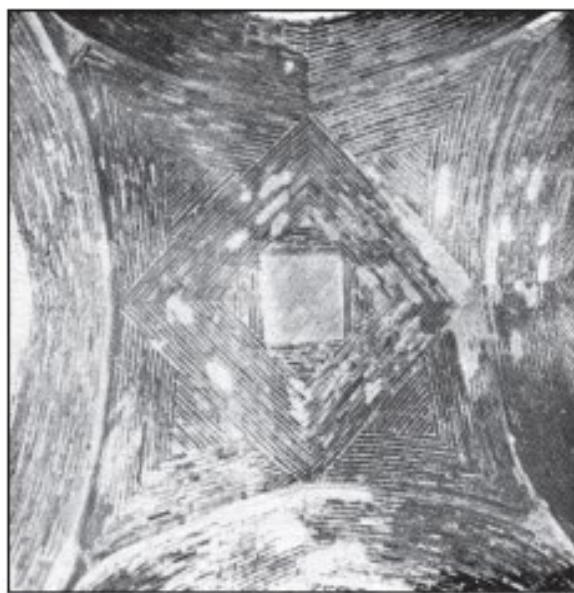
چشمه شماره ۳۱

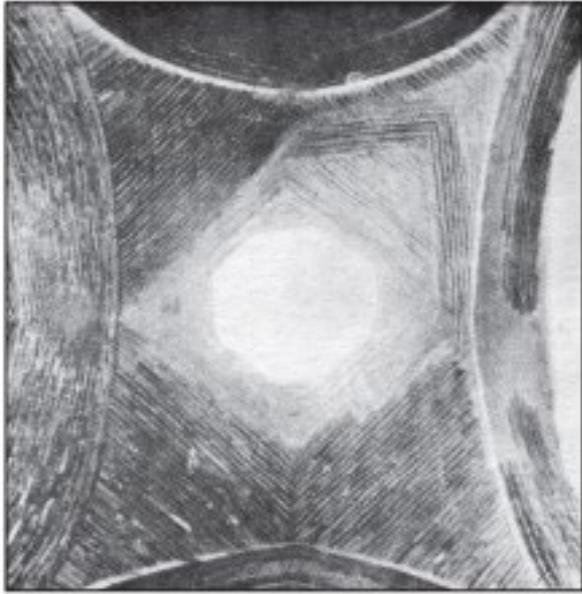
چشمه شماره ۳۰

چشمه شماره ۳۳

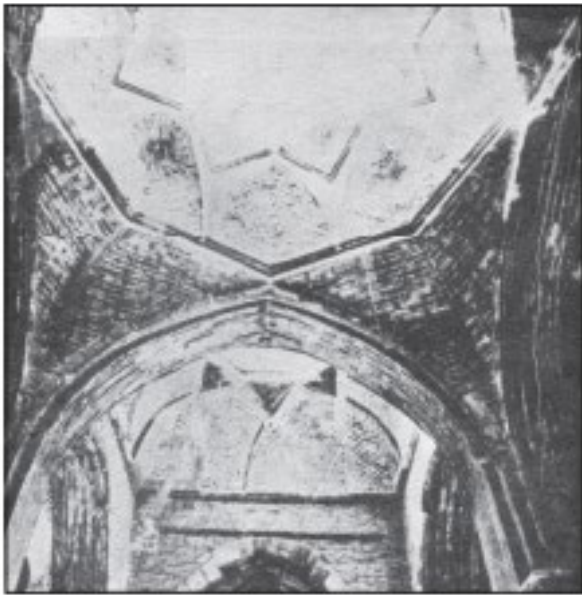
چشمه شماره ۳۲

چشمه شماره ۳۹

چشمه شماره ۴۰

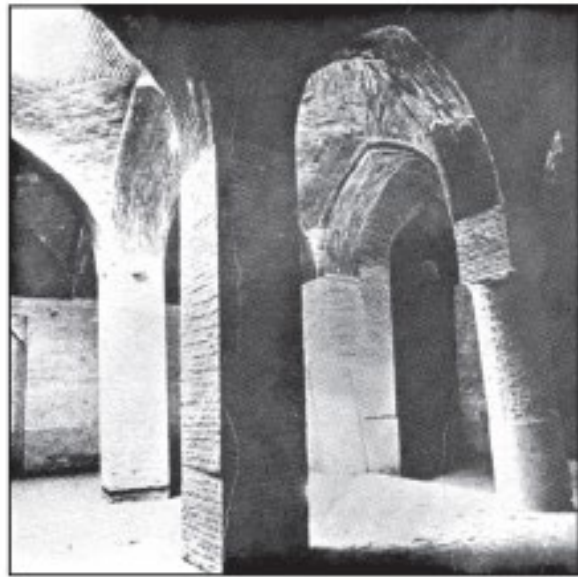
منظری از چشمه ۴۷

منظری از چشمه شماره ۳۲-۴۲-۴۸-۶۱

منظری از چشمه های ۱۱-۱۲-۱۳

منظری از چشمه های ۱۱-۱۲-۲۲

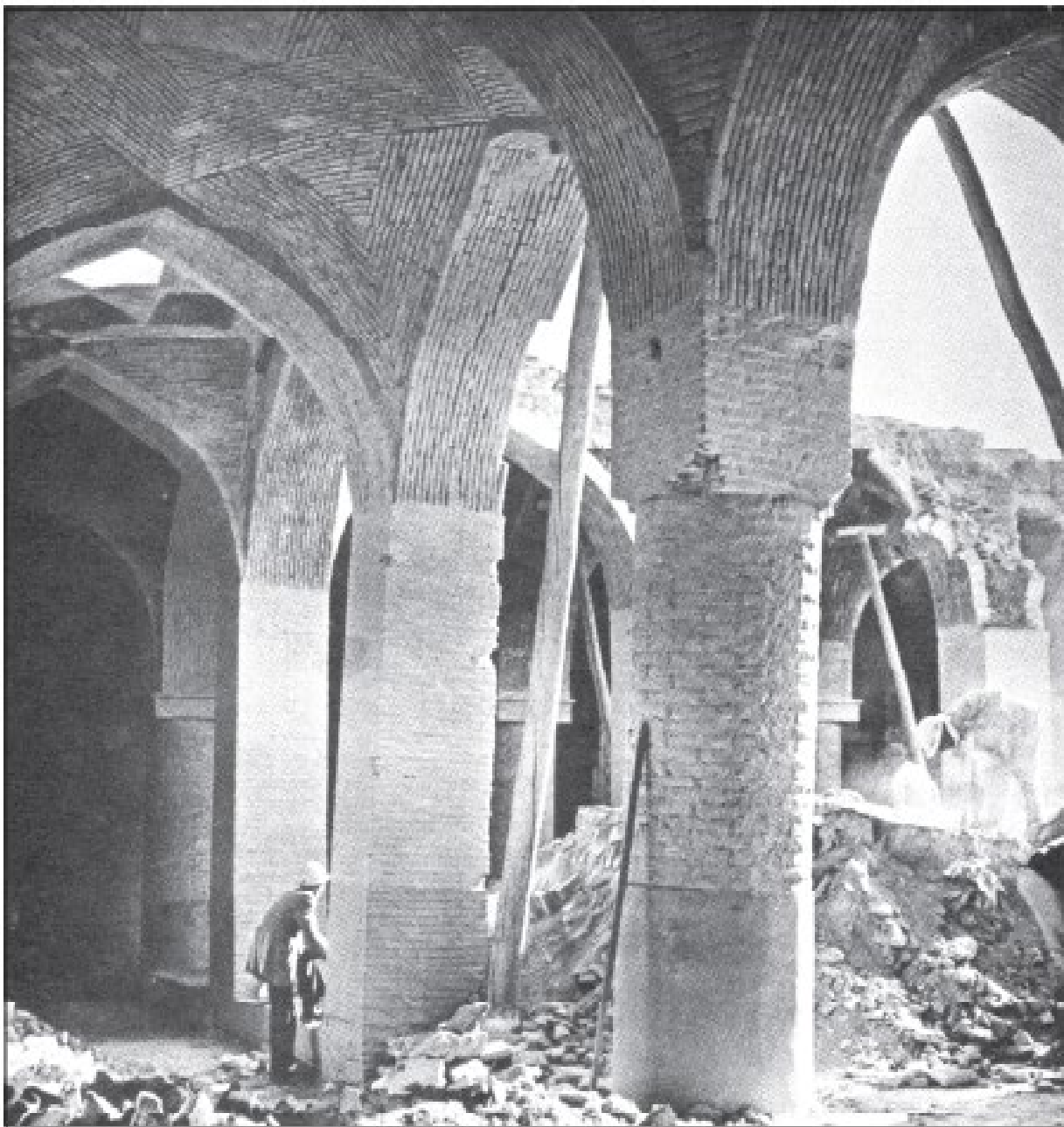

منظری از چشمه ۴۹

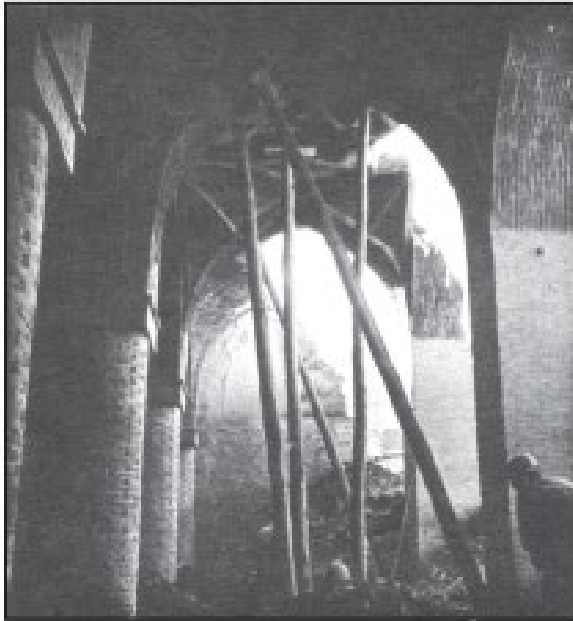

منظری از چشمه ۴۸

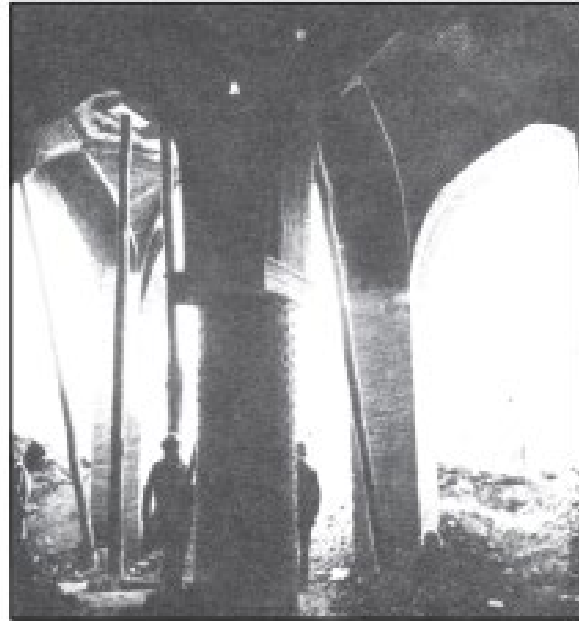
عکس هایی از شبستان جنوب شرقی مسجد جامع و بازار مجاور آن که در جریان حمله هوایی دشمن تخریب گردیده است.

منظری از چشمه ۴۷ به چشمه‌های ۲۰-۴۰ (تخریب شده).

منظری از چشمه های ۳۹-۴۰

منظری از چشمه ۵۷ بسوی چشمه های ۶۰-۶۱

منظری از چشمه های تخریب شده ۴۱-۴۲

منظری از چشمه های تخریب شده ۴۰ تا ۴۱ در انتهای عکس دهانه راست بازار عربان

منظر عمومی بازار عریان و شیستان جنوبی مسجد جامع اصفهان

منظر عمومی بازار عریان و مسجد جامع اصفهان پس از حمله
هوایی ۶۳/۱۷/۲۲

منظری از گنبد جنوبی مسجد جامع اصفهان و بخشهای ویران شده در
جوار آن

منظری از بخش تخریب شده بازار عریان در جوار شیستان جنوب شرقی
مسجد جامع اصفهان